

om å utvikle et akademisk arkivvitenskaplig forsknings- og undervisningstilbud må imidlertid bygge på ambisjonen om en forsterket satsning på teori. Det norske arkivfeltet befinner seg da heller ikke i noe vakuum. De siste tiårene har for eksempel arkivarer inspirert av poststrukturalistisk teori, stilt spørsmål ved oppfatningen av arkivet som nøytralt uttrykk for arkivskaperens virksomhet. Arkiv anses i dag i langt større grad enn tidligere som bevisst konstruerte produkter, påvirket av sosiale maktrelasjoner, byråkratiske, juridiske, kulturelle og teknologiske vilkår, men også av arkivskaperens sosiale posisjon, behov og formål. Med utgangspunkt i denne tenkningen har nye viktige forskningsspørsmål om hvordan arkiver har blitt til og blitt brukt i en norsk hverdag dukket opp. Disse perspektivene har også utfordret etablerte syn på hva arkiv er og kan være. Studier av forholdet mellom arkivene som «fortellinger» om fortiden og som «objektiv og nøytral dokumentasjon», kan belyse hvordan maktforholdet i samfunnet har endret seg over tid. Et eksempel på en slik tilnærming er studier av kvensk og samisk språk og kultur i offentlige arkiv. Det har gitt oss kunnskap om minoritetenes møte med offentlige institusjoner.

Litteratur

- Marthinsen, J. (2012). *Arkivteori: en innføring*. Riksarkivaren skriftserie 36.
- Sundqvist, A. (2007). The use of records – a literature review. *Archives & Social Studies*, 1, 2007.

Hilde Lange og Anneli Sundqvist

Å VITE OG Å KUNNE – ARKIVKOMPETANSE FOR KONTINUITET OG FORANDRING

Sammendrag

Arkivkompetanse er «always in the process of becoming». I denne artikkelen peker vi på noen drivkrefter og spenninger som har påvirket og påvirker utviklingen av arkivfaglige profesjonsutdanninger i Norden. Det kan handle om spenninger i forholdet mellom utdanning og praksisfeltet, utdanning og forskning og synet på kunnskap og læring. Arkivvitenskap som utdanning bygger på mange ulike emner og fag, som sammen med arkivvitenskap som disiplin skal forberede studenter til yrkesutøvelse. Vi vil med denne artikkelen si hva vi mener er kjernen i arkivkompetanse, og som må være utgangspunktet for den kunnskap arkivutdanninger skal tilføre studenter og kompetanse arkivaren trenger.

Archival competence is «always in the process of becoming». In this paper we point out some driving forces and tensions impacting on the development of archival education in the Nordic countries. The tensions concern the views on knowledge and learning, education and praxis, and education and research. Education in archival science is based in several disciplines as well as archival science which together should prepare students for professional practice. In this article we will present our views on what makes up core archival competences,

and which must be implemented in the archival education study programs.

Innledning

Utgangspunktet for denne artikkelen var en henvendelse fra Arkivarforeningen om innlegg på vårseminaret 2022. Henvendelsen inneholdt en rekke spørsmål som kan sammenfattes slik: hvordan dekker dagens utdanninger arkivfaget og praksisfeltets behov og mulighet for å påvirke utvikling av arkivfaget i en norsk kontekst?

Vi vil i denne artikkelen peke på noen drivkrefter og spenninger som har påvirket og påvirker utviklingen av en arkivfaglig profesjonsutdanning i Norden, med særlig blick på Norge, og vil avslutningsvis drøfte hva som kreves for å sørge for den kompetanse en arkivar trenger.

I Norsk Arkivforum nr. 23 stilte Jon Atle Haugen spørsmålet «Hva er arkivkompetanse?».¹ Haugen argumenterte for en ny type arkivkunnskap, med utgangspunkt i dokumentasjonsforvaltning, danning og bevaring av digitalt skapte arkiver og i det internasjonale arbeidet som har foregått innen standardiseringsarbeidet. Haugen avskriver ikke depotarkivarenes kompetanse på papirarkiv, men mener at man må tenke annerledes knyttet til hvordan man beskriver arkiv. Innenfor forskning på kompetanse og utdanning brukes ofte begrepet literacy, som på norsk kan forstås som både utdanning og kompetanse. Innenfor pedagogikk kan man snakke om feedback literacy, i bibliotek- og informasjonsvitenskap om information literacy. I internasjonal arkivfaglig debatt er også begrepet *archival literacy* blitt brukt.² Dette dreier

¹ Haugen 2017: 49.

² Yakel & Torres 2003; Oliver 2017.

seg imidlertid først og fremst om den kompetanse som kreves for å gjenfinne, bruke og forstå arkiv, og kan kanskje best oversettes som kildekunnskap. Fra et profesjonsperspektiv er dette en altfor snever definisjon i et fag som skal sørge for styring og kontroll av dokumentasjon fra det at den dannes og så lenge den skal oppbevares – «whether that is for a nanosecond or millennia».³ Det vil si, profesjonens arbeidsfelt strekker seg fra planlegging og design av systemer hvor dokumentasjon skapes, til tilrettelegging for gjenbruk av arkiver i helt andre sammenhenger og for andre formål enn de opprinnelig ble skapt til. Den kompetanse som kreves dreier seg om betydelig mer enn å gjenfinne og fortolke arkivmateriale.

Vi bruker *arkivvitenskap* som fellesnevner for det akademiske fagområdet. Professor Elizabeth Shepherd, University College of London, slår fast at arkivvitenskap er en akademisk og profesjonell disiplin som omhandler teori, metode og praksis for danning, bevaring og bruk av dokumentasjon i kontekst og i et sosialt, legalt og kulturelt miljø.⁴ Den nederlandske arkivprofessoren Theo Thomassen utvider Shepherds forståelse med sin todelte definisjon om arkivvitenskap som dels en akademisk disiplin og dels en anvendt disiplin.⁵ Den akademiske disiplinen dreier seg om studiet av arkiv og dokumentasjon som spor av menneskelige aktiviteter og sosiokulturelle artefakter, årsakene til at dokumentasjon skapes og hvilken mening og verdi den har for individer organisasjoner og samfunn. Arkivvitenskap som en anvendt disiplin vil utgjøre det vitenskapelige rammeverket for arkiv- og dokumentasjonsforvaltning og tilbyr teorier og metoder som vil ligge til grunn for arkivfaglig praksis. Som akademisk disiplin mener Thomassen dermed at arkiv og dokumentasjon er et forskningsfelt i

³ McKemmish 2001: 336.

⁴ Shepherd 2017: 166.

⁵ Thomassen 2015: 84.

seg selv, og med anvendt disiplin legger Thomassen vekt på at dokumentasjon- og arkivforvaltning må ha en solid vitenskapelig underbygning. Denne todelte definisjon synes vi gir et godt bilde av faget. Den fanger dets kompleksitet, men også de iboende spenninger som kan finnes i en profesjonsrettet disiplin. Det kan spørres om det finnes rom for begge delene av arkivvitenskapen i utdanningen, om de forutsetter hverandre eller om de delvis står i motsetning til hverandre.

Vi legger også til grunn at arkivvitenskap er et profesjonsfag, en profesjonsutdanning, hvis formål er å bidra til god profesjonsutøvelse.⁶ Arkivaryrket er sterkt knyttet til den virksomheten man utfører arkivfaglige oppgaver i. Studentene må derfor gis forutsetninger for å bruke sin tillærte kunnskap i nye og varierte situasjoner. Vi bruker *arkivar* for den profesjon utdanningene retter seg mot, og, hvis ikke annet kommer frem, i betydningen *records professional*.⁷ Dette er et begrep som er vanskelig å oversette til norsk, men som betyr en person som har en utdanning som inkluderer hele spekteret av arkiv- og dokumentasjonsfaglige problemstillinger og de legale, administrative og fagetiske rammer profesjonen skal utøves i. Det vil si fagpersoner innen arkiv- og dokumentasjonsforvaltning, danning som depot, noe som er i tråd med norsk og nordisk tradisjon.

Arkivutdanning i 50 år

I 2023 er det 50 år siden Stockholms universitet startet opp med sin arkivutdanning, den første egentlige arkivutdanningen på høyskolenivå i Norden. Etableringen var startpunktet for arkivvitenskap som akademisk fag i en nordisk kontekst.⁸ Etter hvert har det vokst frem

⁶ Molander & Terum 2008: 23.

⁷ Pearce-Moses 2018 upaginert.

⁸ Sundqvist 2020.

utdanninger i alle de nordiske land, og utdanningstilbudet har blitt utvidet til årsstudier, bachelor- og masterprogram. I Norge begynte denne utviklingen i 1992 med grunnfag ved Universitetet i Oslo. Ved Høgskolen i Oslo og Akershus (nå OsloMet) ble et halvårsstudium, senere utvidet til et årsstudium, etablert i 2003. Ti år senere, 2013, var studietilbudet utvidet med bachelorprogram. I dag (2023) tilbys utdanning i arkivvitenskap på bachelornivå fremdeles ved OsloMet og ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) i Trondheim. I tillegg tilbyr NTNU masterprogram i arkiv- og dokumentasjonsforvaltning, mens ved OsloMet kan man ta master i bibliotek- og informasjonsvitenskap.

Det finnes flere drivkrefter til etableringen av arkivutdanninger på universitet- og høyskolenivå. Dels har det skjedd en alminnelig akademisering av samfunnet fra 1970-tallet med økte krav til utdanning og hvor tidligere yrkesutdanninger har blitt integrert i høyskolesystemet og videre fått universitetsstatus.⁹ Arbeidslivet har blitt mer og mer spesialisert med høyere krav til produktivitet og effektiv bruk av ressurser, samtidig som det er en trend å være kompetansevirksomhet. Det har vært et mål fra organisasjoner som Norsk Arkivråd at fagets status skal heves gjennom kompetanseheving. Akademisk utdanning kan være en profesjonaliseringsstrategi og en måte å øke statusen til et fag: «A key step in the evolution of any professional field is to establish credibility and status, not just in terms of practice but also as an academic discipline».¹⁰ Den viktigste drivkraften vil vi imidlertid si er at det fra tid til annen oppstår nye problemer. Problemer som ikke kan løses innen eksisterende kunnskapsfelt, men krever faglig utvikling og ny kompetanse. De samfunnsmessige endringene på 1800-tallet i kombinasjon med historievitenskapens utvikling ledet for eksempel

⁹ Smeby 2017: 45.

¹⁰ McLeod 2008: 31.

til nye metodiske tilnærminger som proveniensprinsippet, tilveksten av dokumentasjon under første delen av 1900-tallet til vurderingsteorier og så videre. Fra 1990-tallet ledet blant annet teknologiendringer til fornyet arkivfaglig debatt og teoriutvikling, som har bidratt til nye eller reformulerte begreper og nye verktøy. Eksempler i norsk sammenheng er utviklingen av Noark-standarden til dagens versjon 5, endringer i regelverk gjeldende bevaring og kassasjon og begrepet dokumentasjonsforvaltning i oversettelser av internasjonale standarder. Nye informasjons- og kommunikasjonsteknologier sammen med nye organisasjons- og arbeidsformer har resultert i mer komplekse dokumentasjonsprosesser, nye medier som har kortere livslengde enn tradisjonelle papirdokumenter, og en stadig tilvekst av dokumentasjon.¹¹ Dette vil medføre nye oppgaver til arkivarene, utfordre etablerte begreper og metoder, og resultere i nye kompetansebehov.

Samtidig med denne utviklingen ser vi en sterkere profesjonell identitet tre frem, en økt bevissthet om arkivarens spesifikke kompetanseområde – «[t]he archival perspective brings an evidence-based approach to the management of recorded knowledge».¹² Det vil si arkivarens fokus ligger på de prosesser og sammenhenger hvor dokumentasjonen skapes og brukes, og dens verdi som nettopp dokumentasjon, ikke på kontekstuaavhengig informasjon. Dette skiller arkivarkompetanse fra andre informasjonsfag. Arkivaren blir dermed en fagspesialist, hvis ekspertise kan brukes i en rekke forskjellige sammenhenger. Enda en konsekvens av denne utviklingen er nettopp en etterspørsel

¹¹ Se for eksempel Rambøll 2021: 54. Analysen er også publisert på Norsk Arkivråd sine nettsider https://arkivrad.no/sites/arkivrad/files/user/Dokumenter/fremtidens_dokumentasjonsforvaltningog_informasjonsstyring_-_en_fremtidsanalyse_for_norsk_arkivrad._ramboll_desember_2021.pdf (30.10.2022).

¹² Gilliland-Swetland 2000: 2.

etter utdanning og en sterkere tilvekst av formelle arkivutdanninger på universitet- og høyskolenivå, spesielt på 1990-tallet.¹³

Arkivfaglig profesjonsutdanning – et dynamisk spenningsfelt

Prosesen som er beskrevet ovenfor har imidlertid ikke vært helt lineær eller selvgående. Arkivutdanningens utvikling kan sies å være preget av en rekke spenninger – både innen faget og i relasjon til andre aktører. Delvis er disse avhengige av at arkivutdanningen er en profesjonsutdanning, en utdanning som skal favne både akademisk kompetanse og faglige ferdigheter avgrenset av relevans for yrkesutøvelse og dekke arbeidslivets kompetansebehov.¹⁴ Nedenfor vil vi skissere noen spenninger som vi mener har hatt og fortsatt har en mer dypgående påvirkning på utdanningens form og innhold, og kanskje til og med eksistens.

Synet på læring og synet på kunnskap

Forenklet kan det sies at synet på arkivaryrket har vært delt i to; enten som akademisk yrke knyttet til at man hadde en universitetsgrad, eller som kontorarbeid, med krav om kontorfaglig lavere utdanning eller kurs. Dette har delvis samsvart med oppdelingen i arbeidsoppgaver mellom arkivdepot og arkivdanning. Uansett hvor man jobbet, var den arkivfaglige opplæringen noe som ble gitt gjennom praksis i virksomheten og ofte med en seniorkollega som mester. Kunnskapen var praktisk, knyttet til den som hadde kunnskap og til gitt situasjon.¹⁵

¹³ Justrell 1999: 53.

¹⁴ Smeby 2008: 88-89.

¹⁵ Jamfør Grimen: 76 om profesjonell kunnskap generelt.

Opplæring gjennom praksis har lenge vært den dominerende formen for faglig spesialisering. Dette har også preget en synsmåte om at de faglige kunnskapene og ferdighetene *må* oppnås gjennom erfaring – å være i et faglig miljø – ikke at de kunne formaliseres og formidles gjennom undervisning.¹⁶ Denne spenningen kan kanskje sies å være et uttrykk for et generasjonsskifte mellom arkivarer av «den gamle ordningen» og yngre arkivarer som aktivt har valgt å utdanne seg, og ikke minst har hatt tilgang til et utdanningstilbud.

For å kunne formalisere kunnskapen kreves også en oppfatning og en viss konsensus om hvilken kompetanse som trengs – (teoretiske) kunnskaper, (praktiske/tekniske) ferdigheter, eller generelle ferdigheter som evne til analyse, problemløsning og dømmekraft – det vil si hva det skal utdannes til. Arkivfaget var lenge et fysisk fag, med sin ordning av papirarkiv, journalføring, sine håndskrevne arkivbeskrivelser og ikke minst arkivknuten. Siden det var et fysisk fag, så kunne det også argumenteres for at det var et praktisk fag, og «praktisk» da i en snever forstand – noe som ikke trengte særlig mye analyse eller refleksjon eller teoretisk underbygning, men konkrete, fysiske momenter som å sortere, pakke, hente, sette på plass i reoler etc. Disse oppgavene skal ikke undervurderes, men dagens arkivarbeid (og gårdsdagens) består i høy grad av utredende, analytiske og vurderende momenter: kartlegge dokumentasjonsbehov og gjøre bevaringsvurderinger, planlegge langsiktig bevaring, behandle innsynsforespørsler, formidle etc. Arkivfaglig praksis stiller krav til å analysere og å bruke systematiske fremgangsmåter og metoder. Det praktiske dreier seg ikke om å følge ureflekterte tommelfingerregler eller å utføre enkle håndgrep, men å kunne handle og løse oppgaver i bestemte situasjoner. Filosofen og profesjonsforskeren Harald Grimen mener at profesjonell kunnskap skal sees som *praktiske synteser* hvor «man i enhver handlingssituasjon

¹⁶ Se f.eks. Carstens & Jenssen 2022.

ekspisitt eller implisitt må foreta en rekke skjønnsbaserte beslutninger som står i et mer eller mindre vilkårlig forhold til den teoretiske kunnskapsbasen man handler ut fra».¹⁷ Teori og praksis står i et komplekst forhold og kan ikke reduseres til hverandre. Etter hvert har det innen arkivfaget vokst frem en annerkjennelse av at for å vite hvordan man skal gjøre, må man vite hva, og for å kunne gjøre det på en god måte må man også vite hvorfor. En profesjonell tilnærming forutsetter en bevisst refleksjon over den egne virksomheten. Teori og praksis står ikke i et motsetningsforhold: «theory and practice each develop by sparking off each other [...] practice validates theory; theory provides a conceptual framework for practice».¹⁸ De forutsetter hverandre, og kunnskap og ferdigheter henger tett sammen.

Forholdet utdanning – praksisfelt

Et annet grunnleggende spenningsfelt er naturligvis mellom utdanning og praksisfeltet. Dette gjelder for eksempel hvor kunnskapsformidlingen best kan skje, hva slags type utdanning og hvem som skal ha ansvar for den. Skal den være en «rendyrket» yrkesutdanning og skal den da være et selvstendig fag eller en etterutdanning som en påbygging av en annen akademisk eksamen. Eller skal den være en akademisk utdanning og på hvilket nivå skal den i så fall ligge? Ved Universitetet i Oslo ble det allerede høsten 1930 undervist i arkiv for historiestudenter, med fokus på kildebruk og kildeforståelse, ikke arkivforvaltning. Først i 1992 ble et mer formalisert utdanningstilbud etablert, dels som et grunnfag ved Universitetet i Oslo, men også gjennom Arkivakademiet. Arkivakademiet var et samarbeid mellom Riksarkivaren og Norsk Arkivråd, og kan sies være et eksempel på opplæring hvor praktikere underviser andre praktikere. Formålet med Arkivakademiet var å tilgodese behovet for kompetanseheving

¹⁷ Grimen 2008: 75.

¹⁸ Williams 2007: 152.

for dem som allerede var i jobb, og kanskje fremfor alt for dem som jobbet i arkivdanningen med liten eller ingen utdanning utover videregående skole.¹⁹

Tradisjonelt har de nordiske riksarkivene vært involvert i arkivfaglige kurs og studier.²⁰ Arkivakademiet, men også de første universitetsemnene, hadde en nær tilknytning til riksarkivene og andre arkivinstitusjoner som bidro med forelesere og iblant også holdt undervisning i sine lokaler. I dag er de aller fleste utdanningene i nordiske land frakoblet tilknytning til arkivinstitusjoner. Med etableringen av ordinære høyskole- og universitetsstudier har undervisningen blitt overført til fast ansatte lærere og forskere, men praksisfeltet representeres fremdeles gjennom inviterte gjesteforelesere.²¹ I norsk sammenheng er Arkivakademiet et eksempel på dette. Høgskolen i Oslo og Akershus overtok studiet i 2013 som i 2020 ble erstattet av et årsstudium i dokumentasjonsforvaltning. Denne utviklingen kan sees som et uttrykk for en profesjonalisering og en sosial anerkjennelse av arkivaryrket, men også som en profesjonalisering av lærerstaben.²² Det dreier seg imidlertid om små fagfelt, hvilket gjør miljøene sårbare og det kan være vanskelig å tilby studier på alle nivåer – bachelor, master og doktorgradsnivå. Mange av studentene har tradisjonelt hatt annen høyere utdanning fra før og har brukt arkivvitenskaplig utdanning for å bli mer attraktive på arbeidsmarkedet. Å gå videre til master har da ikke vært så interessant eller aktuelt.

En «klassisk» motsetning er også hva som egentlig konstituerer praksisfeltet, det vil si hvilket arbeidsmarked utdanningene sikter til. I Norge har det tradisjonelt vært en forskjell mellom arkivdanning og

¹⁹ Neergaard 2014:5.

²⁰ Huotari & Valtonen 2003:125.

²¹ Sundqvist 2020.

²² Langmead 2015.

arkivdepot, men som i de fleste nordiske land har ikke forskjellen blitt utdypet til fullstendig adskilte praksiser. Danning og depot blir oppfattet å være tett tilknyttet til hverandre, begge regnes til arkivarens kompetanseområde.²³ Det finnes likevel en viss ansvars- og arbeidsfordeling mellom ulike funksjoner og dermed også en viss faglig spesialisering. Tradisjonelt har også utdanningsinstitusjonene lagt forskjellig vekt på forskjellige deler av det faglige spekteret, opprinnelig med tyngdepunktet på depotfunksjonen for å etter hvert trekke inn flere momenter av arkivdanning. I dag inkluderer stort sett alle nordiske utdanningsinstitusjoner elementer av både arkiv- og dokumentasjonsforvaltning i sine studieprogrammer, men omfang og rekkefølge av emner varierer.²⁴ Denne utviklingen speiler også arbeidsmarkedets utvikling hvor en stadig større andel av de nye stillingene finnes innenfor arkivdanning.

Til tross for dette har det vært, og finnes til en viss grad kanskje fortsatt, et gap mellom hva arbeidsmarkedet etterspør og hva utdanningene tilbyr. Et eksempel er hvor spesifikk utdanningen skal være. Det finnes ønsker om at studentene skal lære seg spesifikke systemer og spesifikke fremgangsmåter. Ofte er dette også koblet til krav om aktualitet og lokal problemløsning. I analyser av stillingsannonser kommer det frem at drifts- og rutineoppgaver fortsatt utgjør en god del av arbeidet. Disse er ofte knyttet til spesifikke systemer, og konkret erfaring med systemene er som regel et kvalifikasjonskrav, men samtidig kan vi se at mer kvalifiserte oppgaver som brukerstøtte, veiledning og rådgivning, og kvalitetssikring stadig oftere etterspørres²⁵ – noe som krever en bredere profesjonell kompetanse og vurderingsevne. En aktuell og relevant profesjonsutdanning forutsetter en dialog mellom

²³ Andresen & Valderhaug 2015.

²⁴ Sundqvist 2023.

²⁵ Solberg 2014 Solgård 2019.

utdanningsinstitusjonene, profesjonen og arbeidsmarkedet. De to sistes behov gir viktige innspill til utdanningsinstitusjonenes utviklingsarbeid, men det er også viktig at arbeidsmarkedet er kjent med og kan vurdere den kompetanse som studentene faktisk får med seg fra utdanningen. Fra utdanningsinstitusjonenes perspektiv er det viktig å tilby en viss generalitet og mer prinsipielle tilnæringsmåter, og utdanningen må ha en viss langsiktighet. Vi må kunne heve oss over det umiddelbare og lokale, og gjennom tilknytningen til forskning iblant ligge litt i forkant og drive på utviklingen.

Forholdet utdanning – forskning

Hvis profesjonsutdanning har et nært forhold til den faglige praksis, så har den også en relasjon til vitenskapelig forskning, og et spørsmål er hvilken plass forskningen skal ha i utdanningen. Dette dreier seg egentlig om to delvis forskjellige spørsmål. For det første nytten av vitenskapelig forskning overhodet og hva den kan bidra til i utdanningen. Det har, ikke minst innen det arkivfaglige miljøet, vært tvil om arkivvitenskapens grad av vitenskapelighet. Også representanter for en mer akademisk tradisjon har i første hånd hatt sin vitenskapelige tilknytning til andre disipliner, tradisjonelt historie, mens det rent arkivfaglige har blitt vurdert som praktiske ferdigheter eller som det miljø hvor den akademiske kompetansen kan brukes.²⁶ I de seneste 30 årene har det imidlertid vokst frem et arkivvitenskapelig forskningsmiljø både internasjonalt og i nordisk sammenheng – visstnok lite, men likevel et miljø.²⁷ I dag begynner vi å se en full syklus, hvor lærerne har en arkivvitenskapelig identitet gjennom grunnutdanning og doktorgrad, iblant i kombinasjon med praksiserfaring, som de tar med seg tilbake inn i utdanningen og slik styrker den faglige

²⁶ Se for eksempel Carstens & Jenssen 2020, Carstens & Jenssen 2022 og debatten mellom Terry Eastwood og John Roberst i *Archivaria* 1994.

²⁷ Gilliland 2017; Gilliland & McKemmish 2017; Sundqvist 2020.

identiteten. Det andre spørsmålet dreier seg om hvorvidt elementer av forskning og vitenskapelige ferdigheter skal inngå i utdanningen. Er det egentlig rom for vitenskapsteori, metode og egen forskning i utdanningen, eller konkurrerer dette med mer «nyttig» kunnskap som direkte kan omsettes i praktisk virksomhet? I bachelor- og masterstudier aktualiseres dette framfor alt i den avsluttende oppgaven som opptar en god del av siste studieår, og som ofte oppleves som det mest krevende momentet under studentenes studieløp. Som beskrevet ovenfor besto utdanningen i utgangspunktet av kortere kurser og program, som for største del inneholdt praksisorienterte innslag formidlet av representanter for arkivarprofesjonen. Når utdanningene er blitt utvidet, er de rent akademiske innslagene blitt flere.

Til hvilken nytte vil da den arkivvitenskapelige forskningen og de vitenskapelige innslagene i utdanningen være? Øvelse i vitenskapelige arbeidsmåter bidrar til å utvikle ferdigheter som, bortsett fra at de kan ha en verdi i seg selv og bidra til individet sin intellektuelle utvikling, også er nødvendige i den profesjonelle praksis, som logisk resonnement, evne til problemløsning og analyse.²⁸ Bachelor- og masteroppgaver kan sees som en «svenneprøve», hvor studentene får mulighet å vise at de kan innhente, analysere og vurdere opplysninger som er relevante for å løse en viss oppgave, og at de mestrer selvstendig arbeid og planlegging av en større arbeidsmengde over tid. I en profesjonsorientert, og delvis anvendt disiplin står også forskning og praksis i et dialektisk forhold, og forskning skjer ikke kun i academia, men også i form av praksisnære FoU-prosjekter. Forskningsproblemene frembringes ofte av de utfordringer og endringer som oppstår i virksomheter, og resultatene føres tilbake i form av nye begreper, modeller og metoder. Nye omstendigheter, for eksempel den teknologiske utviklingen, resulterer i nye spørsmål og krever nye verktøy

²⁸ Williams 2007.

for å kunne håndteres. Forskingen kan bidra gjennom bygging av «teorier og modeller som tilbyr rammeverk for praksis, og forklarer og beskriver samtidig de sammenhenger hvor praksis utøves. Den bidrar til å utvikle fagfeltets kunnskapsbase og ferdigheter, og til en økt forståelse av dets etos og samfunnsrolle og hvordan de utvikles over tid». ²⁹ Tilbakeføringen kan skje direkte og blir en del av fagfeltets felles kunnskap som etter hvert vil bidra til å utvikle den arkivvitenskaplige utdanningen. Tilbakeføring kan også skje via utdanningen gjennom at elementer av ny, forskningsbasert kunnskap blir innlemmet i undervisning. Det er imidlertid viktig å fremheve at ikke all arkivvitenskaplig forskning er anvendt og at resultatene ikke nødvendigvis er tenkt til direkte å kunne brukes i praksis, jamfør Thomassens distinksjon mellom arkivvitenskap som akademisk – i motsetning til anvendt – disiplin ovenfor. Dokumentasjon og arkivdanning er sosiokulturelle fenomener som har betydning for og sier noe om vårt samfunn og vår historie, og som er verdt å studere i seg selv.

Arkivkompetanse – «back to basics»?

Det finnes forskjellige meninger om hvorvidt arkivvitenskapen konstituerer en autonom disiplin. Forskningsfeltet er utstrakt og trekker på forskjellige «moderdisipliner». ³⁰ Arkivvitenskapen er imidlertid ikke tverrvitenskapelig i den forstand at et antall forskjellige disipliner samvirker på jevnbyrdige villkår, og diskusjonen om det dreier seg om et multi- eller metafor eller fortsatt et pre-paradigmatisk forskningsfelt kan vi foreløpig la ligge. Men, på samme måte som arkivarprofesjonen har et kompetanseområde som skiller den fra andre profesjoner ³¹, så har arkivvitenskapen et avgrenset forskningsområde som kan skilles

²⁹ Gilliland & McKemish 2004: 149. Oversatt av artikkelforfatterne.

³⁰ Kjølstad 1999; Sundqvist 2020.

³¹ Gilliland 2020.

fra andre fag. Vi mener at det finnes en kjerne som setter søkelys på selve arkivene og dokumentasjonen, de prosesser som skaper og bruker dem, den betydning de har for individer, organisasjoner og samfunn, og hvordan de skal forvaltes og tilgjengeliggjøres. Det er også dette som bør sette rammene for arkivutdanningen. Praksis, utdanning og forskning utvikles imidlertid i henhold til delvis forskjellig logikk. De arbeider med ulike tidsperspektiver og ulik grad av generalitet. Et fenomen kan være vitenskapelig relevant og bidra til ny kunnskap, men kan ikke nødvendigvis alltid omsettes i praksis eller utdanning. Samtidig vil ikke alle problemer som oppstår i praksis være egnet til forskning, eller ha en prinsipiell eller mer langsiktig betydning slik at de kan gis rom i et studieprogram.

Hvis vi ser på de nordiske arkivutdanningene, er bildet ganske sprikende (og enda mer ved en internasjonal sammenligning). ³² Fra en opprinnelse innen historiefaget har nå hovedsakelig tre utdanningsprofiler utkrystallisert seg: en med tyngdepunktet på styring og kontroll av dokumentasjon, en med et mer tradisjonelt fokus på bevaring og tilgjengeliggjøring, og en som dreier seg om bevaring og formidling av kulturarv. Det skal sies at de enkelte studieprogrammene overlapper disse til en viss grad, men det finnes forskjellig syn på hva som er formålet med utdanningen og hvilke oppgaver en arkivar vil ha. Den grunnleggende skillelinjen går imidlertid mellom de studier som i første hånd utdanner til forvaltning av selve dokumentasjonen, og de som legger mer vekt på arkivenes rolle som samfunnsrepresentasjon og formidling av kollektivt minne og hvordan det kan tilrettelegges for dette. Det vil si det dreier seg enten om å kunne gjøre noe med dokumentasjonen for å kunne bruke den, eller å bruke dokumentasjonen for å kunne gjøre noe med den. En forutsetning for at det senere skal være mulig, er imidlertid at det i det hele tatt

³² Sundqvist 2023.

finnes dokumentasjon, at den blitt fanget og vedlikeholdt. Vi mener det er dette som bør utgjøre kjernen i utdanninger som skal tilby arkivkompetanse; å utdanne «records professionals» i forvaltningen av dokumentasjon for de formål den skal brukes til i nåtid og i fremtid.

Den amerikanske arkivarforeningen *The Society for American Archivists* (SAA) har utarbeidet forslag til retningslinjer for arkivfaglige studieprogrammer.³³ På detaljnivå speiler disse en amerikansk arkivtradisjon og kan ikke overføres direkte til norske forhold. På et overordnet nivå kan de imidlertid sies å gi et godt bilde av relevant arkivkompetanse. Retningslinjene gjør en oppdeling i kjernekompetanse og komplementær kompetanse. Den siste dreier seg om kunnskaper og ferdigheter hentet fra andre disipliner og fagområder, for eksempel informasjonsteknologi, bibliotek- og informasjonsvitenskap, konservering, organisasjonsteori og så videre. Disse kan variere avhengig av utdanningens profil og den enkelte student sine interesser, og vil sannsynligvis også endres over tid.

Kjernekompetansen vil derimot være mer stabil og kan deles i tre delområder: kunnskap om arkiv og dokumentasjon og fagets grunnleggende oppgaver, kunnskap om faget som arkiv- og profesjonshistorie og yrkesetikk, og kontekstuell kunnskap som blant annet dreier seg om sosiokulturelle forhold og administrative og legale systemer. Disse kompetanseområdene mener vi er sentrale byggesteiner i en arkivutdanning. Naturligvis finnes det forskjellige meninger om hva som konstituerer fagets grunnleggende oppgaver, og SAAs retningslinjer speiler som sagt amerikanske forhold. Dette innebærer et noe snevert perspektiv på arkivforvaltning som i hovedsak defineres som arkivdepot sammenlignet med nordisk praksis. Dokumentasjonsforvaltning inkluderes riktignok, men gis begrenset rom. En mer generell

³³ Gjengitt i Lemieux & Hoffman 2019: 260.

inndeling som bedre vil overensstemme med norsk regelverk og arkivtradisjon er skapelse, fangst, vedlikehold, vurdering, bevaring, tilgjengeliggjøring og formidling av dokumentasjon. Disse overordnede oppgavene mener vi vil utgjøre kjernen i arkivarprofesjonen, det som en arkivar må vite og kunne, og ikke minst kunne reflektere over. Det kan dreie seg enten om strategiske eller operasjonelle oppgaver, og hvordan de skal utføres vil variere. Det vil være avhengig av miljø og av teknologiske og institusjonelle faktorer, og vil endres over tid. Ved å låne et uttrykk fra den australske arkivteoretikeren Sue McKemmish kan vi si at arkivkompetanse er «always in the process of becoming»³⁴, den må alltid være i utvikling, og den vil fremdeles være relevant for å møte de utfordringer faget står overfor.

³⁴ McKemmish 1994: 200.

Litteratur

- Andresen, H. & Valderhaug, G. (2015). Eitt fag – to profesjonar? I R. Audunson (red.), *Samle, formidle, dele – 75 år med bibliotekarutdanning*, 145-158. Oslo: ABM-media.
- Eastwood, T. (1994). What Is Archival Theory and Why Is It Important? *Archivaria* 37 (spring), 122-130.
- Gilliland, A. J. (2017). Archival and recordkeeping traditions in the multiverse and their importance for researching situations and situating research. I A.J. Gilliland, S. McKemmish & A.J. Lau (red.), *Research in the archival multiverse*, 31-73. Clayton, Victoria: Monash University Publishing.
- Gilliland, A. J. & McKemmish, S. (2017). Archival and recordkeeping research: Past, present and future. I K. Williamson & G. Johanson (red.), *Research methods: Information, systems, and contexts*, 85-125. Oxford: Chandos Publishing.
- Gilliland-Swetland, A. J. (2000). *Enduring Paradigm, New Opportunities: The Value of the Archival Perspective in the Digital Environment*. Washington, DC: Council on Library and Information Resources.
- Grimen, H. (2008). Profesjon og kunnskap. A. Molander, L.I. Terum & J.C. Smeby (red.), *Profesjonsstudier*, 71-85. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugen, J. A. (2017). Trenger vi arkivkompetanse i den digitale verden? L.C. Jenssen, V. Lange, I. Nøstberg & T. Thime (red.), *Arkivarrollen i endring – forskning innen arkivfeltet*, 49-64. Norsk Arkivforum nr 23.
- Huotari, M. L. & Valtonen, M. R. (2003). Emerging themes in Finnish archival science and records management education. *Archival Science*, 3(2), 117-129. Hentet fra <https://doi.org/10.1023/B:ARCS.0000035444.08055.84> (31.10.2022)
- Jenssen, L.C. & Carstens, S. (2022). «Kor e alle helter hen...?» L.C. Jenssen, V. Lange, P.K. Ottersland & T. Thime (red.), *Formidling og forskning i arkivsektoren*. Norsk Arkivforum nr. 28, 13-44.
- Jenssen, L.C. & Carstens, S. (2020). Historieforskningen og arkivvitenskapen – fra partnerskap til kløft. *Historisk tidsskrift* 99(3), 212–226. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2020-03-04> (26.01.2023).
- Justrell, B. (1999). *What is this thing we call archival science?: a report on an international survey*. Skrifter utgivna av Riksarkivet 11. Stockholm: The National Archives of Sweden.
- Kjölstad, T. (1999). Towards an Archival–Science - Summary of the Swedish Development. I *Arkivarien och arkivvetenskapen - seminarium för Anna Christina Ulfsparré 10-11 februari 1999 i Riksarkivet*, 67-74. Lund: Landsarkivet i Lund.
- Langmead, A. (2015). The History of Archival Education in America: what's next? I R. I. Cox, E. Mattern & A. Langmead (red.), *Archival Research and Education: selected papers from the 2014 AERI Conference*, 115-156. Sacramento, CA: Litwin Books.
- Lemieux, V. & Hofman D. (2019). Education. I L. Duranti & C. Rogers (red.), *Trusting Records in the Cloud*, 245-265. London: Facet Publishing.
- McKemmish, S. (2001). Placing records continuum theory and practice. *Archival science*, 1(4), 333-359. Hentet fra <https://doi.org/10.1007/BF02438901> (31.10.2022)
- McLeod, J. (2008). Records Management Research: Perspectives and Directions. *Journal of the Society of Archivists*, 29(1), 29-40. Hentet fra <https://doi.org/10.1080/00379810802499694> (31.10.2022)
- Molander, A., & Terum, L. I. (2008). Profesjonsstudier—en introduksjon. I A. Molander, L.I. Terum & J.C. Smeby (red.), *Profesjonsstudier*, 13-27. Oslo: Universitetsforlaget.

- Neergaard, A. (2014). Forord. Arkiv og dokumentasjonsforvaltning i det 21. århundre: sett fra Arkivakademiet. I Neergaard, A. (red.), *Dokumentasjonsforvaltning og arkiv i det 21. århundre*, 3-6. Bergen: Fagbokforlaget.
- Oliver, G. (2016). The records perspective: a neglected aspect of information literacy. I *Proceedings of the Ninth International Conference on Conceptions of Library and Information Science, Uppsala, Sweden, June 27-29, 2016 Information Research*, **22**(1) paper colis 1607. Hentet fra <http://InformationR.net/ir/22-1/colis/colis1607.html> (Arkivert av WebCite® at <http://www.webcitation.org/6oJcYgS6R>) (31.10.2022).
- Pearce-Moses, R. (red.). (2018) *InterPARES Trust Terminology*. InterPARES Trust. Hentet fra www.interparestrust.org/terminology (31.10.2022).
- Rambøll (2021). Fremtidens dokumentasjonsforvaltning og informasjonstyring. En fremtidsanalyse for Norsk Arkivråd. I *Arkivråd 2021* (2), 48-67. Hentet fra <https://arkivrad.no/arkivrad> (31.10.2022).
- Roberts, J. (1994a). Practice Makes Perfect, Theory Makes Theorists. *Archivaria* 37 (spring), 111-121.
- Roberts, J. (1994b). What is Archival Theory and Why is it Important? Response to Terry Eastwood's Paper. *Archivaria* 37 (spring), 131-133.
- Shepherd, E. (2017). Archival Science. I *Encyclopedia of Library and Information Sciences* (4. utg.), 166-178. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Smeby, J.C. (2008). Profesjon og utdanning. I A. Molander, L.I. Terum & J.C. Smeby (red.), *Profesjonsstudier*, 87-102. Oslo: Universitetsforlaget.

- Smeby, J.C. (2017). Akademisering av høyskoleutdanninger. I S. Mausehagen & J.C. Smeby (red.), *Kvalifisering til profesjonell yrkesutøvelse*, 44-55. Oslo: Universitetsforlaget.
- Solberg, R. M. (2014). «Det er mer stas å jobbe som arkivar nå enn det var før»: *Endringer i arkivaryrket med innføringen av ny teknologi* (Masteroppgave). NTNU, Trondheim. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/274979> (31.10.2022).
- Solgård, L. K. (2019). *Arkivarer i dag: En undersøkelse av behovet for den menneskelige faktor i offentlig arkivdanning i Norge* (Bacheloroppgave). NTNU, Trondheim. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2610378> (31.10.2022).
- Sundqvist, A. (2020). Archival Science—a Nordic Research Paradigm? I S. Evjen, H.K. Olsen & Å.K. Tveit (red.) *Rød mix – Ragnar Audunson som forsker og nettverksbygger*, 81-119. Oslo: ABM-Media AS.
- Sundqvist, A. (2023). Education for records professionals. I G. Bak & M. Rostgaard (red.), *The Nordic Model of Digital Archiving*. London: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Thomassen, T. (2015). Archival science. I L. Duranti & P.C. Franks (red.), *Encyclopedia of Archival Science*, 84-86. Lanham MD: Rowman & Littlefield.
- Williams, C. (2007). The research imperative and the responsible recordkeeping professional. *Records Management Journal* (17)3, 150-156. Hentet fra <https://doi.org/10.1108/09565690710833053> (31.10.2022).
- Yakel, E., & Torres, D. (2003). AI: Archival intelligence and user expertise. *The American Archivist*, **66**(1), 51-78. Hentet fra <https://doi.org/10.17723/aarc.66.1.q022h85pn51n5800>